

РЕЦЕНЗИИ И ОТЗИВИ

REVIEWS

ЕЗИКЪТ НА ЖИВЕЕЩИТЕ В ЧУЖБИНА БЪЛГАРИ

(Кочева, Ана. Смесеният език на виенските българи. София: Институт за български език – БАН, 2017, 244 с.)

Антоанета МИХАЙЛОВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград

E-mail: amihailovabg@swu.bg; amihailovabg@yahoo.de

THE MOTHER TONGUE OF THE BULGARIANS LIVING ABROAD

Antoaneta MIHAILOVA

South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad

E-mail: amihailovabg@swu.bg; amihailovabg@yahoo.de

През 2017 г. излезе от печат поредната книга на Ана Кочева „Смесеният език на виенските българи“. Това не е първото изследване на авторката върху особеностите на говора на вече няколко поколения българи, живеещи извън пределите на Родината. То се явява продължение и допълнение на двата тома с общото заглавие „Българската общност в Австрия. Историческо, лингвистично и етноложко изследване“, публикувани съответно в 2011 и 2016 г. в резултат на проучванията на колектив от учени на БАН. Разпространението и развитието на българския език по света, сред българската диаспора в чужбина, влиянието на други езици върху предимно лексикалния състав на българския език в днешно време, както и диалектните особености на българския език в българското езиково землище, заемат голяма част от научните интереси на Ана Кочева. Ще споменем само някои от монографиите ѝ: „Немски лексикални елементи в българските говори“ (2004), „Карта на диалектната делитба на българския език“ (с две издания – 2014 и 2016) и „Българският език на ново място по света“ (2016).

Новата книга на Ана Кочева се основава на разнообразен емпиричен материал, събран от лични разговори, проведени в повечето случаи под формата на полилог, с над сто българи от три поколения, живеещи в австрийската столица. Авторката оформя 27 детайлизирани тематични кръга, в които описва и анализира особеностите на влиянието на австрийския немски език върху езика на българските емигранти, сред които като най-важни откроява тези, отнасящи се до дома и покъщнината и до образованието. Силното влияние на немските лексикални единици по посочените теми се обяснява с традиционното желание на българина да изгради и обзаведе свой дом и да даде образование на децата си. Точно в тези области обаче наличието на обособени реалии в немския език, например по отношение на австрийската образователна система, води до невъзможност да се преведе съответното понятие на родния език поради липсата на съответен еквивалент, а оттам до директното използване на немското название в потока на речта. В отделни случаи се стига до образуване на нова дума, която се явява разбираема за слушатели, владеещи двата езика, но не съществува в нито един от тях, като например *хохобразование* и *хохучилище*, съответно за *Hochbildung* – *висше образование* и *Hochschule* – *висше училище*. Тематичният кръг „Образование“ обхваща няколко подгрупи: основно и средно образование, форми на обучение и оценяване в австрийското училище, пособия, правопис, висше образование,

Широко застъпени са немските лексикални елементи в областите: личности и професии; научен живот, изследователска дейност; готови етикетни форми – поздравявания, обръщения и титли, емоционални възгласи, предупреждения и ругатни; държава: устройство, армия; администрация; социален статус и социални отношения; транспорт, съобщения, връзки; храни, а слабо застъпени – в областите: болести, здраве, медицина, лична хигиена; страни, езици, народности; спорт; обстоятелства; действия, състояния. Използваните германизми по тематичния кръг „Религии, празници, развлечения“ отразяват типично австрийски реалии, които нямат съответствия в български език: *брудершафт, евангелум, геблазене айер, вайнахтен, остерн*.

Както твърди авторката, досега не е правено „цялостно описание на смесен език на български имигранти в чужбина“ (с. 9). Животът в двуезична среда неизменно води до взаимодействие и взаимно влияние на двата езика, поради което при спонтанна реч се получава повече или по-малко разбираема смесица от тях. Българската етническа общност в Австрия, и в частност във Виена, където е проведено изследването, е основно билингвална (с различна степен на владеене на немския език). Ранният билингвизъм е характерен за деца в смесени бракове. Според данни на самите информатори смесването на форми от двата езика става при преумора, временно загубване на самоконтрола, при емоционално говорене.

Според своя социален статус българските имигранти в Австрия принадлежат към различни слоеве на обществото. Първоначално това са били търговци, последвани от голяма група градинари, много на брой студенти през XIX век, днес – студенти, висококвалифицирани специалисти в областта на бизнеса и високите технологии, медици, музиканти, филолози, научни работници, дипломати, хора с прагматични професии – по последни преценки около 50 000 души. Те разполагат със собствени институции като места за срещи, както и със собствени медии: Дом Витгенщайн, Български културен център, Българско-австрийско училище със свой училищен вестник „Маймунче“, Българска църковна православна община, вестник „Наша трибуна“, вестник „Виена днес“, списание „Българите в Австрия“, български радиопредавания във Виена, Линц и Залцбург, телевизионно предаване „Бригада“, интернет сайт „БГ глас“, множество фейсбук групи.

Ана Кочева прилага специално разработена методика за класификация на немските елементи в езика на българските имигранти във Виена. Тя не се колебае да въведе нови термини или да даде нова трактовка на вече познати като напр.:

– *езиково транзитиране* – отразява факултативното прехвърляне на лингвални средства от един език в друг. То има две разновидности: частично – на отделни думи = интерфериране; и пълно – на лексико-граматични цялости = прекодиране;

– *транзитиви* = „лексикални единици, които не се задържат, минават и отминават, не подготвят почвата с натрупване на количеството си за по-нататъшна подмяна на българската лексика“ (с. 210);

– *сигнализатори* = думи, след които често, макар и незадължително, става превключването на кода, т. е. преминаване от единия език на другия;

– *прекодиране, рекодеране, разкодиране* и др.

Българското влияние в смесения език на българите във Виена се усеща най-вече в областта на фонетиката, например при изговора на *л* или на немските умлаути, при неспазване на дължината на гласните звукове и на краесловното обеззвучаване на звучните съгласни, което се явява сериозно нарушаване на немската артикулационна база, но не влияе отрицателно върху разбирането при разговор.

В морфологично отношение най-често е неспазването на рода на съществителните имена, които невинаги съвпада с рода им в българския език – завършващите на съгласен звук немски думи най-често се приемат за съществителни

имена от мъжки род, а от завършващите на гласен звук: тези на *-a* – за имена от женски род, а тези на *-e* – за имена от среден род. Образоването на множествено число често става с български суфикси. Съгласуването има спонтанен характер, а не се подчинява на определени правила. Макар и спорадично, и нетипично, се среща прибавянето на български суфикс за получаване на хибридна лексема: *сервиетка, бетройерка, периодистика* и др. Към немската основа на глаголите обаче се добавят българска наставка и окончание за съответното лице и число (използват се наставки *-ирен* и *-(в)ам* като напр.: *акцентирам, алфабетизирам, ауфроймвам = почиствам, подреждам, ерпресвам = притискам, пресирам, бухвам = запазвам* и т. н.). Някои от глаголите по аналогия с глагол от другия език се превръщат във възвратни.

В областта на синтаксиса често явление е придържането към правилата на немския словоред, изразяващо се в изтегляне на сказуемото в последна позиция в изречението, сякаш се образува немска „рамкова конструкция“, както и изнасяне на ремата в началото на конструкцията, с цел специално подчертаване на значението на допълнението, поставяне на логическото ударение върху него. Често се случва да се удвоят допълнението и подлогът.

Най-силно е влиянието на немските лексикални елементи в говоримия език на българите във Виена. Използването на немската дума или израз става най-често, когато човек не се сеща веднага за българското съответствие или когато липсва в българския език дума за някоя реалия, или пък за подчертаване на значимостта/незначителността на нещо. Типичен пример са оценките в австрийската образователна система, в която най-високата оценка е *зер гут = много добър* с цифрово изражение 1, а най-ниската е *нихт ген'угенд = неудовлетворителен* с цифрово изражение 5. До объркване водят еднакво или подобно звучащи думи, срв.: нем. *политик* = бълг. *политика*, нем. *полицай* = бълг. *полиция* и др. Срещат се калкирания от типа: *Аз имам глад/ жажда*, както и двойно и тройно ударение, рядко и четворно, понякога дори върху словообразуващ суфикс, което е недопустимо в немския език. Най-голяма трудност представляват сложните немски композити, които нямат съответствие в български език и преводът им се осъществява с повече от една дума: *абстиненцлерферайн = въздържателно дружество, виртшафтскамер = стопанска камара, Донаушиффертсгезелшафт = Дунавско параходно дружество* и т. н.

Макар да не е поставен във фокуса на изследването, внимание е отделено и на писмения български език на виенските българи по печатни материали на ученици от Българо-австрийското училище във Виена. Направени са важните изводи, че писменият билингвизъм: 1) спомага за по-бързото интегриране на българската общност към австрийската, 2) не позволява изчезването на българския език в новата действителност, а служи за съхраняване на българското.

От особено значение са двете приложения. Първото – описва печатаните във Виена български книги и учебници за нуждите на българската образователна система в периода на Възраждането, а второто – дава информация за важни събития в българо-австрийските отношения от средата на XIX век, времето на първите български заселници в Австрия, до днес.

Посочените основни моменти в книгата на Ана Кочева имат за цел да покажат само най-интересните части от изследването, които са важна стъпка в изучаването на езика на българските имигранти, но в същото време са и импулс за занимания със смесения език на българите и в други страни.